

การใช้ยาปฏิชีวนะอย่างเหมาะสมสำหรับประชาชน

พญ.เรณูภา จรัสพงศ์พิสุทธิ

รศ.พญ.เกษาวดี ลาภพระ

สมาคมโรคติดเชื้อในเด็กแห่งประเทศไทย

การใช้ยาปฏิชีวนะอย่างพร่ำเพรื่อและไม่เหมาะสมนั้นก่อให้เกิดอันตรายจากการใช้ยาโดยไม่จำเป็น เป็นการ
ใช้ยาที่สูญเปล่า สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายโดยไม่เกิดประโยชน์ และนำไปสู่ปัญหาเชื้อดื้อยาซึ่งนับวันจะทวีความ
รุนแรงยิ่งขึ้น สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเกิดจากการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างไม่สมเหตุสมผล ประชาชนไม่มีความ
เข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยาปฏิชีวนะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่ถูกต้อง เช่น การซื้อยาใช้
เอง การร้องขอจากแพทย์ การใช้ยามืดข้อบ่งชี้ ทำให้เกิดปัญหาเชื้อดื้อยาซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นใน
ประเทศไทยและเป็นปัญหาระดับโลก

ยาปฏิชีวนะคืออะไร

ยาปฏิชีวนะเป็นยาที่มีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อหรือยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรีย ไม่มีฤทธิ์ต่อเชื้อไวรัส
ไม่มีผลต่อโรคภูมิแพ้ จึงไม่ช่วยให้โรคติดเชื้อไวรัสหรือโรคภูมิแพ้หายเร็วขึ้นหรือมีอาการดีขึ้นแต่อย่างใด
รวมทั้งไม่ช่วยป้องกันโรคแทรกซ้อนจากโรคเหล่านั้น

ยาปฏิชีวนะไม่ใช่ยาแก้ไอเสบ

คนส่วนใหญ่มักเรียกยาปฏิชีวนะว่าเป็นยาแก้ไอเสบ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าการใช้ยานี้จะทำให้
โรคที่เป็นอยู่หายเร็วขึ้น เพราะยาจะไปรักษาหรือแก้การอักเสบ ยาปฏิชีวนะเป็นยาฆ่าเชื้อแบคทีเรีย ตัวอย่าง
เช่น เพนนิซิลิน อะม็อกซิซิลลิน เตตราซัยคลิน ไม่มีฤทธิ์ลดการอักเสบ และยาแก้ไอเสบ(ยาต้านการอักเสบ)
เป็นยาที่มีฤทธิ์ลดการอักเสบ ลดไข้ บรรเทาปวด ลดบวม เช่น แอสไพริน ไอบูโพรเฟน ไม่มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อ
แบคทีเรีย เราจึงไม่ควรเรียกยาปฏิชีวนะว่ายาแก้ไอเสบอีกต่อไป เพราะเมื่อใช้ยาไม่ถูกต้องจะก่อให้เกิดโทษ
ต่อผู้ป่วย ทั้งผลข้างเคียงจากยา โรคไม่หาย แพ้ยา และเสียเงินโดยไม่จำเป็น

ดังนั้น ถ้ากินยาปฏิชีวนะเข้าไปเพราะเข้าใจผิดว่าเป็นยาแก้ไอเสบ ทั้งที่ความจริงเป็นยาที่มีฤทธิ์ใน
การฆ่าเชื้อแบคทีเรีย ยาก็ไม่ได้ฆ่าเชื้อไวรัส นอกจากนี้ไม่เกิดประโยชน์ในการรักษาการอักเสบที่เกิดขึ้น ยังจะ
ทำให้เชื้อโรคดื้อยาได้มากขึ้น หากมีความจำเป็นต้องใช้ยาดังกล่าวแล้ว วิธีที่ดีและปลอดภัยที่สุด คือ ให้อยู่
ภายใต้การดูแลของแพทย์ หรือเภสัชกรอย่างเคร่งครัดและทุกครั้งที่ได้รับยาปฏิชีวนะมา ต้องรับประทานให้
ครบ เพราะบ่อยครั้งพบว่าผู้ป่วยหยุดใช้ยาเมื่ออาการดีขึ้น ซึ่งจะมีผลเสียอาจทำให้โรคกลับเป็นซ้ำ หรือ
เกิดผลแทรกซ้อนที่รุนแรงจากการติดเชื้อแบคทีเรียที่ยังรักษาไม่หายดี เพื่อเป็นการป้องกันและควบคุม
ปัญหาการดื้อยา

อันตรายจากการใช้ยาปฏิชีวนะพร่ำเพรื่อ

เกิดการแพ้ยา ซึ่งหากแพ้ไม่มากอาจมีแค่ผื่นคัน ถ้ารุนแรงขึ้นผิวหนังจะเป็นรอยไหม้ หลุดลอก หรืออาจถึงขั้นเสียชีวิต

เกิดเชื้อดื้อยา การกินยาปฏิชีวนะพร่ำเพรื่อกระตุ้นให้เชื้อแบคทีเรียกลายพันธุ์เป็นเชื้อดื้อยา ต้องเปลี่ยนไปใช้ยาปฏิชีวนะที่ใหม่ขึ้น แพงขึ้น ซึ่งเหลือให้ใช้ยังไม่กี่ชนิด สุดท้ายก็จะมียาไร้การรักษา และเสียชีวิตในที่สุด

เกิดโรคแทรกซ้อน ยาปฏิชีวนะจะฆ่าทั้งแบคทีเรียก่อโรคและแบคทีเรียชนิดดีที่มีประโยชน์ในลำไส้ของเรา เมื่อแบคทีเรียชนิดดีตายไป เชื้ออื่นๆ ในตัวเราจึงฉวยโอกาสเติบโตมากขึ้น ทำให้เกิดโรคแทรกซ้อนต่างๆ เช่น ลำไส้อักเสบอย่างรุนแรง โดยผนังลำไส้ถูกทำลายหลุดลอกมากับอุจจาระ ซึ่งอันตรายถึงชีวิต

ด้วยเหตุนี้ หากมีความจำเป็นต้องใช้ยาดังกล่าวแล้ว วิธีที่ดีและปลอดภัยที่สุด คือ ให้อยู่ภายใต้การดูแลของแพทย์หรือเภสัชกร อย่างเคร่งครัดและทุกครั้งที่ได้รับยาปฏิชีวนะมาต้องรับประทานให้ครบ เพราะบ่อยครั้งพบว่าผู้ป่วยหยุดใช้ยาเมื่ออาการดีขึ้น ซึ่งจะมีผลเสียอาจทำให้โรคกลับเป็นซ้ำหรือเกิดผลแทรกซ้อนที่รุนแรงจากการติดเชื้อแบคทีเรียที่ยังรักษาไม่หายดี

เราช่วยกันลดปัญหาเชื้อดื้อยาได้

โดยปฏิบัติตามแนวทางการใช้ยาดัง 3 ข้อ ต่อไปนี้

1. ควบคุมการใช้ยาปฏิชีวนะในกรณีจำเป็นเท่านั้น เช่น การป่วยด้วยโรคหวัด ไม่จำเป็นต้องใช้ยาปฏิชีวนะ เนื่องจากเชื้อหวัดเป็นไวรัสไม่ใช่แบคทีเรีย ดังนั้นการกินยาปฏิชีวนะจึงไม่มีผลปัจจุบันกลุ่มโรค 3 กลุ่มที่ไม่จำเป็นและไม่ควรใช้ยาปฏิชีวนะ แต่มีอัตราการใช้ยาปฏิชีวนะสูงมากได้แก่ 1. ใช้หวัด เจ็บคอ 2. ท้องเสีย 3. แผลเลือดออก ทั้งนี้เพราะมากกว่าร้อยละ 80 ของกลุ่มโรคเหล่านี้ไม่มีสาเหตุมาจากการติดเชื้อแบคทีเรีย เพื่อลดอุบัติการณ์เชื้อดื้อยาและการเสียเงินโดยไม่จำเป็น ผู้ป่วยอาจใช้แนวทางพิจารณาความรุนแรงของโรคเพื่อดูแลรักษาตนเองได้

อาการใช้ที่มีสัญญาณบ่งชี้ว่าน่าจะมาจากการติดเชื้อแบคทีเรีย คือ อาการใช้ที่เกิดร่วมกับอาการแสดงเฉพาะที่ของร่างกายแต่ละระบบ

ตัวอย่างอาการใช้ที่มีสัญญาณติดเชื้อแบคทีเรีย ได้แก่

- ระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ อาการใช้ร่วมกับอาการท้องเดิน
- ระบบทางเดินหายใจ ได้แก่ อาการใช้ร่วมกับอาการเจ็บคอ ผื่นคอแดง มีจุดหนอง
- ระบบผิวหนัง ได้แก่ อาการใช้ร่วมกับผิวหนังอักเสบเป็นหนอง บวมแดง

2. ควรกินยาปฏิชีวนะให้ครบขนาดตามที่แพทย์สั่ง หากหยุดกินเองเชื้อแบคทีเรียจะปรับตัวให้คงทนต่อยามากขึ้นและกลายเป็นเชื้อดื้อยาในที่สุด

3. ควรใช้ยาอย่างสมเหตุสมผล ไม่ใช้ยาปฏิชีวนะที่มีฤทธิ์ยาแรงหรือกว้างเกินไป เพื่อมุ่งให้หายจากอาการป่วยโดยเร็ว ซึ่งหากใช้ยาปฏิชีวนะที่มีฤทธิ์แรงในการรักษาเริ่มแรกทันที เมื่อเกิดการดื้อยาขึ้นจะทำให้ไม่มียารักษาต่อไปเพื่อใช้ในการรักษา

การแก้ปัญหาค่าการใช้ยาปฏิชีวนะที่มากเกินไปจำเป็นต้องดำเนินการในทุกภาคส่วน ทั้งในส่วนของโรงพยาบาล ร้านยา และภาคประชาชน จึงจะสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจนและยั่งยืน

อ้างอิง

-พิสนธ์ จงตระกูล.(2554).การใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุสมผล.พิมพ์ครั้งที่3.นนทบุรี:สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา.

-สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา.ยาปฏิชีวนะอย่าใช้เรื่อยเปื่อย.เข้าถึงได้จาก

<http://www.oryor.com> และ<http://pca.fda.moph.go.th> (วันที่ค้นข้อมูล:19 พฤศจิกายน 2561).

-สมาคมเภสัชกรรมชุมชน (ประเทศไทย) และคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ(2555) . รายงานโครงการส่งเสริมการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุสมผลในร้านยาปี พ.ศ. 2555. สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).

-คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. 2556. การส่งเสริมการใช้ยาต้านจุลชีพอย่างสมเหตุสมผลที่โรงพยาบาลศิริราช ตามแนวคิด Antibiotic Smart Use (ASU). เข้าถึงได้

จาก: www1.si.mahidol.ac.th/km/sites/default/files/u5680/star2555-092.pdf(วันที่ค้นข้อมูล:19 พฤศจิกายน 2561).